

การบรรลุธรรมของพระอนรรุทธเถระ

The Enlightenment of Phra Anuruddha Thera

¹พระวิโรจน์ รูปดี และ ²ธานิ สุวรรณประทีป

¹Phra Wiroj Roopdee and ²Thanee Suwanprateep

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Palisuksa Buddhagosa Campus, Thailand.
E-mail: ¹wiroj31082495@gmail.com, ²thaneesuwanprateep@mcu.ac.th.

Received June 15, 2023; Revised September 4, 2023; Accepted September 25, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาประวัติและการสั่งสมบารมีของพระอนรรุทธเถระ 2) เพื่อศึกษาการบรรลุธรรมของพระอนรรุทธเถระ การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยการศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และคัมภีร์ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ คัมภีร์ปกรณวิสุทธิมรรค เป็นต้น ตรวจสอบโดยอาจารย์ที่ปรึกษา ปรับปรุง แก้ไข เรียบเรียงด้วยการบรรยายเชิงพรรณนา การศึกษาพบว่า การศึกษาการบรรลุธรรมของพระอนรรุทธเถระ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ในส่วนที่ 1 ประวัติและการสั่งสมบารมีของพระอนรรุทธเถระ พระอนรรุทธเถระ ท่านเป็นโอรสของเจ้าชายอมิตโตนะ มีพี่น้อง 2 พระองค์ คือ 1) มหานามะ พระเชษฐา (พี่ชาย) และ 2) โรหิณี พระกนิษฐภคินี (น้องสาว) การสั่งสมบารมีของพระอนรรุทธเถระ คือ ในสมัยพระปทุมุตตรพุทธเจ้า ท่านเห็นภิกษุรูปหนึ่งอันพระศาสดาทรงตั้งไว้ในตำแหน่งอันเลิศแห่งภิกษุทั้งหลายผู้มีตาทิพย์ จึงได้ทำความปรารถนาไว้ พระพุทธเจ้าได้ทรงเห็นความสำเร็จแห่งความปรารถนานั้น จึงทรงพยากรณ์ว่าในอนาคตท่านจักเป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย คือ เป็นผู้มิตาทิพย์ ในส่วนที่ 2 การบรรลุธรรมของพระอนรรุทธเถระ ท่านได้เรียนกรรมฐานในสำนักของพระสารีบุตร ขณะที่ท่านกำลังตรึกมหาปฐก 7 ข้ออยู่นั้น พระพุทธเจ้าทรงให้ท่านตรึกมหาปฐกต่อไปเป็นข้อที่ 8 พระอนรรุทธเถระ พิจารณาตามแนวเทศนาที่พระพุทธเจ้าตรัสแนะนำจนเกิดความรู้แจ้งและได้บรรลุอรหัตผล ทำให้ท่านมีคุณพิเศษ คือ ปฏิสัมภิทา 4 วิโมกข์ 8 และอภิญญา 6

คำสำคัญ: การบรรลุธรรม; การสั่งสมบารมี; พระอนรรุทธเถระ

Abstract

The objectives of this article were; 1) to study the biography and perfection accumulation of Phra Anuruddha Thera and, 2) to study the enlightenment of Phra Anuruddha Thera. This research was documentary research, conducted by taking data from Tipitaka, its commentary, and related scriptures such as Visuddhimagga, etc., examined by advisors, revised, and compiled with descriptive type. The result was found that the enlightenment of Phra Anuruddha Thera was divided into 2 parts: Part 1 biography and perfect accumulation of Phra Anuruddha Thera read that he was the son of prince Amitodana and had one elder brother, Mahanama, and a young sister, Rohini. He had started his perfection accumulation from Padumuttara Buddha's time while

seeing a Bhikkhus granted the excellence position of clairvoyant one, then he made a wish on such. The Buddha knew and predicted that in the future he would be in a clairvoyant excellent position. Part 2; for the enlightenment of Phra Anuruddha Thera, he studied meditation from Venerable Sariputra. While he was meditating on the seven verses of Mahapurisavitaka, the Lord Buddha instructed him to while he was thinking on 7 Mahapurisavitaka, the Buddha persuaded him to think further 8th Mahapurisavitaka, he followed the Buddha's teaching until he had got enlightenment and Arahatsip with great virtues, namely the four Patisambhida, eight Vimokkha, and the six Aphiñña.

Keywords: Enlightenment; Perfection Accumulation; Phra Anuruddha Thera

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่อุบัติขึ้นได้ก็เพราะการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเป็นศาสนาที่ตั้งอยู่บนรากฐานแห่ง “ปัญญา” หรือเป็นศาสนาที่สอนให้ปฏิบัติตามจนเกิดปัญญา ดังนั้น ผู้ประสงคฺ์ที่จะมีปัญญาให้ละเอียดลึกซึ้งยิ่ง ๆ ขึ้นไป เพื่อกำจัดกิเลสอกุศล คือ โลภะ โทสะ และโมหะ บรรเทาเบาบางลง หรือหมดสิ้นไปอย่างเด็ดขาด จึงต้องอาศัยการฝึกฝนด้วยการเจริญ “วิปัสสนา” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจใน รูป-นาม ตามความเป็นจริง เพื่อการบรรลุมรรค ผล นิพพาน อันเป็นเส้นทางแห่งการพ้นทุกข์ได้ในที่สุด

การบรรลุธรรม คือ การเห็นแจ้งด้วยปัญญาประจักษ์ในรูปนามที่ปรากฏ จนคลายอุปาทานจากอารมณ์ทั้งปวงตามลำดับขั้น เข้าถึงมรรค ผล และนิพพาน สำเร็จเป็นพระอริยบุคคล แบ่งตามมรรคผลที่ได้ประหารสังโยชน์แล้วเป็น 4 ระดับ คือ 1) พระโสดาบัน 2) พระสกทาคามี 3) พระอนาคามี และ 4) พระอรหันต์ การบรรลุธรรมสำเร็จหรือถึงจุดมุ่งหมายในทางพระพุทธศาสนา ตั้งแต่การเข้าใจธรรมในระดับ ต้น ๆ คือ ระดับโลกียะ จนเข้าใจถึงธรรมในระดับมรรคผล คือ ระดับโลกุตตระ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ป.อ. ปยุตฺโต, 2561)

วิธีที่จะหลุดพ้นจากความแก่ ความเจ็บ ความตาย และความทุกข์ทั้งปวง ได้มีอยู่เพียงวิธีเดียวเท่านั้นก็คือ การไม่เกิดอีก เพราะเมื่อไม่เกิดอีก เราก็ไม่ต้องแก่ ไม่ต้องเจ็บ ไม่ต้องตายไม่ต้องทุกข์กายทุกข์ใจ และไม่ต้องทุกข์ทรมานในนรกอีกต่อไป สิ่งที่ทำให้สัตว์ทั้งหลายต้องเกิดอีกไม่มีที่สิ้นสุดก็คือ ความต้องการของสรรพสัตว์นั่นเอง จึงเห็นได้ว่าการหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ จะต้องบรรลุธรรมเท่านั้นที่เรียกว่า วิมุตติ คือ ความหลุดพ้น เป็นวัตถุประสงค์มุ่งหมายของการปฏิบัติธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในพระไตรปิฎก เพื่อให้ศึกษาหลักธรรมและนำไปปฏิบัติตามแนวทางแห่งการบรรลุธรรม ได้แก่ ธรรมที่เป็นฝักรฝ่ายแห่งอริยบุคคล หรือมรรคญาณ ธรรมที่เป็นเครื่องเกื้อกูลแก่การตรัสรู้ ประกอบความเพียรเนื่อง ๆ ในการเจริญอริยมรรคให้วิปัสสนาพัฒนาขึ้น ชื่อว่าเป็นฝักรฝ่ายแห่งโพธิปักขิยธรรม การที่จะเข้าถึงสภาวะกระแสแห่งพระนิพพานจะต้องเจริญอริยมรรคมองค์ 8 ในอริยสัจ 4 ด้วยวิปัสสนาภาวนา เพื่อพัฒนาปัญญาในการกำหนดรูปนามให้รู้ตามความเป็นจริงของไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา จึงจะต้องเจริญวิปัสสนาตามแนวทางสติปัฏฐาน 4 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) จึงจะหลุดพ้นเข้าสู่อริยมรรคในโลกุตตรธรรมได้

พระอนูรุทธเถระ หรือ พระอนูรุทธเถรศากยะ เป็นพระภิกษุสาวกเอตทัคคะของพระพุทธเจ้า โดยท่านเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าอมิตทนะผู้เป็นพระอนุชาของพระเจ้าสุทโธทนะ ผู้เป็นพระราชบิดาของเจ้าชายสิทธัตถะ เมื่อท่านพระอนูรุทธะออกบวชแล้วได้ไปเรียนกรรมฐานกับพระสารีบุตร ท่านพระอนูรุทธะได้ตรัสถึงมหาปฐก 7 ประการ ว่าเป็นธรรมะของผู้ปรารถนาน้อย ยินดีด้วยสันโดษ ไม่ไช้ธรรมของผู้มกมาก เป็นอาทิ

พระพุทธเจ้าเสด็จไปถึงทรงทราบความจึงตรัสแสดงมหาปริสวิตกข้อที่ 8 ว่าเป็นธรรมของผู้ไม่เนิ่นช้า พระอนุรุทธะเจริญสมณธรรมต่อไปก็ได้บรรลุอรหัตต์ เมื่อท่านบรรลุสมณธรรมแล้ว ท่านขอบตรวจดูสัตว์โลกด้วยทิพยจักขุอยู่เสมอ ยกเว้นแต่เวลาฉันภัตตาหารเท่านั้น ด้วยเหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงยกย่องท่านว่าเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในด้าน “ทิพยจักขุ” ในวันที่พระบรมศาสดาดับขันธปรินิพพานนั้น พระอนุรุทธะก็ร่วมอยู่เฝ้า ณ สาละวันทยานนั้นด้วย และท่านยังได้ร่วมทำกิจพระศาสนาครั้งสำคัญ ในการทำปฐมสังคายนาใกล้คณะสงฆ์โดยมีพระมหากัสสปเถระเป็นประธาน พระอุบาลีเถระวิสันหาพระวินัย และพระอานนท์เถระวิสันหาพระสูตร เมื่อท่านพระอนุรุทธเถระดำรงอายุสังขารโดยสมควรแก่กาลเวลาแล้วก็ดับขันธ เข้าสู่นิพพาน ณ ภูมิมุขบ้านเวฬุวัน แคว้นวัชชี

จากความสำคัญดังที่กล่าวมา ผู้วิจัยมองเห็นสภาพปัญหา และต้องการแสวงหาคำตอบเกี่ยวกับประวัติและการสั่งสมบารมีของพระอนุรุทธเถระว่ามีความเป็นมาอย่างไร ท่านมีวิธีการปฏิบัติอย่างไร มีหลักธรรมใดบ้างสนับสนุนให้ท่านพระอนุรุทธเถระสามารถบรรลุธรรมได้ ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงทำการวิจัยเรื่อง “การบรรลุธรรมของพระอนุรุทธเถระ” เพื่อไขความเคลือบแคลงสงสัยในประการต่าง ๆ ให้มีความกระจ่างชัดเจนนยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเสริมสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่จะเป็นข้อมูลในเชิงวิชาการ และยังเป็นปัจจัยที่สำคัญในการศึกษาค้นคว้าและเป็นแนวทางต่อการปฏิบัติอันจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งของบุคคลผู้สนใจสืบต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาประวัติและการสั่งสมบารมีของพระอนุรุทธเถระ
- 2) เพื่อศึกษาการบรรลุธรรมของพระอนุรุทธเถระ

การทบทวนวรรณกรรม

ความสำคัญของ “การบรรลุธรรมของพระอนุรุทธเถระ” เนื้อความในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึง ประวัติพระอนุรุทธเถระว่า ท่านเป็นโอรสของเจ้าชายอมิตตทนะ มีพี่น้อง 2 พระองค์ คือ 1) มหานามะ พระเชษฐา และ 2) โรหิณี พระกนิษฐาภคินี พระอนุรุทธะออกบวชในคราวเดียวกันกับ พระภัททิยะ พระอานนท์ พระภคุ พระกิมพิละ พระอุบาลี และพระเทวทัต ครั้นเมื่อท่านได้ออกบวชแล้ว ได้เรียนกรรมฐานในสำนักของพระสารีบุตร แล้วได้ไปประจำอยู่ที่ป่าจันทวันในแคว้นเจติ บำเพ็ญสมณธรรม ขณะที่ท่านตรึกมหาปริสวิตก 7 ข้อ อยู่ นั้นพระพุทธเจ้าได้เสด็จมาตรัสบอก ให้ท่านตรึกมหาปริสวิตกต่อไปเป็นข้อที่ 8 จนเกิดความรู้แจ้งบรรลุอรหัตตผล ทำให้ท่านมีคุณวิเศษ คือ ปฏิสัมภทา 4 วิโมกข์ 8 และอภิญญา 6 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เป็นลักษณะของบรรพชิตที่นำไปสู่ความศรัทธาเลื่อมใสของหมู่ชน (พระราชธรรมนิเทศ ระเบียบ จิตตญาณ, 2537) สามารถนำความรู้ที่เกิดขึ้นจากการสัมผัสแหล่งเรียนรู้และสามารถเพิ่มทักษะในการนำไปปฏิบัติได้จริง (พระคันธสาราภิวังศ์, 2550) เมื่อเข้าใจแล้วจึงลงมือปฏิบัติคือ ทดลองฝึกปฏิบัติตามที่ได้เรียนมา และการปฏิบัตินี้จะนำไปสู่ความรู้แจ้งเห็นจริง (Damnoen et al., 2021) การบูรณาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิตในการพัฒนาพฤติกรรมของตนเองได้อย่างเหมาะสม (พระอรรถชาติ เดชดำรง, 2566) จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำไปใช้ด้วยความรอบคอบ (Tan & Damnoen, 2020) ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา (โยตะ ชัยวรมันกุล และคณะ, 2566) ความรู้ ควบคู่กับการมีคุณธรรม จริยธรรม เป็นการปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรม ด้วยการปฏิบัติตามหลักเบญจศีลและเบญจธรรมเพื่อการดำเนินชีวิตอย่างสุขสงบ (ปริยพร วิศาลบุรณ์ และคณะ, 2566) และมีวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (Klomkul et al., 2023)

สรุปความได้ว่า พระอนรุทธเถระ ท่านเป็นโอรสของเจ้าชายอมิตโชนะ มีพี่น้อง 2 พระองค์ คือ 1) มหานามะ และ 2) โรหิณี เมื่อท่านได้ออกบวช ได้เรียนกรรมฐานในสำนักของพระสารีบุตร เมื่อท่านบำเพ็ญสมณธรรม ตรีกัมหาปฐิสวิตได้ 8 ข้อ ที่พระพุทเจ้าตรัสแนะนำจนเกิดความรู้แจ้งและได้บรรลุลหกรรมให้ท่านมีคุณพิเศษ คือ ปฏิสัมภิยา 4 วิโมกข์ 8 และอภิญญา 6

ระเบียบวิธีการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การบรรลุลหกรรมของพระอนรุทธเถระ” ในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเอกสาร โดยผู้วิจัยมุ่งศึกษาประวัติและการสั่งสมบารมีของพระอนรุทธเถระ และการบรรลุลหกรรมของพระอนรุทธเถระ โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

- 1) ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ อัน ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539
- 2) เรียบเรียง ตรวจสอบความถูกต้อง และความน่าเชื่อถือของข้อมูล ตลอดจนจัดลำดับความสำคัญของแหล่งที่มา โดยเปรียบเทียบกับคัมภีร์พระไตรปิฎก
- 3) กำหนดประเด็นเพิ่มเติม หรือรายละเอียดอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยการขอคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิ และคณาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง
- 4) วิเคราะห์ และสรุปคำตอบปัญหาการวิจัย ตามคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิ และคณาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง
- 5) ปรับปรุง แก้ไขเนื้อหา และนำเสนอผลการวิจัย

ผลการวิจัย

ประวัติและการสั่งสมบารมีของพระอนรุทธเถระ

พระอนรุทธเถระท่านบังเกิดในวรรณะกษัตริย์ เป็นโอรสของเจ้าชายอมิตโชนะ พระอนุชาของพระเจ้าสุทโชนะ ผู้ครองกรุงกบิลพัสดุ์ ประสูติร่วมพระมารดาเดียวกันสามพระองค์ คือ พระเชษฐา (พี่ชาย) พระนามว่า มหานามะ พระกนิษฐภคินี (น้องสาว) พระนามว่า โรหิณี รวมเป็นสามกับอนรุทธเถระ ถ้านับตามลำดับพระวงศ์ เป็นพระอนุชาของสมเด็จพระบรมศาสดา ซึ่งต่อมาได้ครองราชย์สมบัติต่อจากพระเจ้าสุทโชนะ ผู้เป็นพระราชบิดาของเจ้าชายสิทธัตถะ อนรุทธเถระ เป็นกษัตริย์อันสุขุมลาชาติ มีปราสาทสามหลังเป็นที่อยู่ในฤดูทั้งสาม สมบูรณ์ด้วยทรัพย์ศฤงคาร (ทรัพย์ที่ทำให้คนได้รับเกิดความรัก ความชอบใจ) และบริวารยศ แม้ที่สุด คำว่า “ไม่มี” ก็ไม่รู้จักและไม่เคยได้สดับเลย (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

พระอนรุทธเถระ ท่านได้ออกบวชในคราวเดียวกันกับ พระภัททิยเถระ พระอานนท์เถระ พระภคเถระ พระกิมฬิเถระ พระอุบาลีเถระ และพระเทวทัตเถระ ในครั้งนั้นเจ้าชายศากยะทั้งหลายพร้อมใจกันกราบพูลพระพุทเจ้าบวชให้อุบาสกก่อนโดยให้เหตุผลพระพุทเจ้าว่า พวกหม่อมฉันเป็นเจ้าศากยะยังมีความถือตัว อุบาสกผู้นี้เป็นช่างกลบกรับใช้พวกข้าพระ พุทเจ้ามานาน ขอพระองค์ทรงโปรดให้เขาบวชก่อน พวกข้าพระพุทเจ้าจะอภิเวท ลูกต้อนรับ ทำอัญชลีกรรม สามิจิกรรมแก่เขา เมื่อเป็นเช่นนี้ความถือตัวว่าเป็นศากยะของพวกหม่อมฉันจักบรรเทาไป พระพุทเจ้าทรงทำตามที่ได้เจ้าชายศากยะเหล่านั้นทูลขอ พระองค์ทรงบวชให้อุบาสกก่อนด้วยวิธีบวชแบบเอหิภิกขุอุปสัมปทา จากนั้นจึงทรงบวชให้เจ้าชายศากยะทีหลัง

พระอนรุทธเถระ ในพรรษาที่บวชนั้นเองก็ได้ทิพยจักขุ (ความรู้ที่เกิดจากตาทิพย์) จากนั้น ท่านก็ได้เรียนกรรมฐานจากพระสารีบุตร แล้วลาไปบำเพ็ญสมณธรรมที่ป่าปาจิณวังสหายวันในแคว้นเจติ หรือเจติยะ ขณะที่บำเพ็ญเพียรอยู่ในป่า ท่านตรีกัมหาปฐิสวิต ความตรึกของบุคคลผู้ยิ่งใหญ่ ได้ 7 ข้อ ในขณะที่ท่านกำลังตรีกัมหาป

ริสวิตก 7 ข้ออยู่นั้น พระพุทธเจ้าทรงตรวจดูวาระจิตของท่านเห็นว่ามีคุณธรรมแก่กล้าสามารถจะบรรลุอรหัตผลได้ หากได้ฟังข้อแนะนำเพิ่มเติม จึงเสด็จมาตรัสบอก ให้ท่านตรึกมหาปฐิสวิตกต่อไปเป็นข้อที่ 8 เมื่อพระอนูรุธพิจารณาตามแนวเทศนาที่พระพุทธเจ้าตรัสแนะนำจนเกิดความรู้แจ้งและได้บรรลุอรหัตผลในที่สุด

พระอนูรุธเถระ ท่านได้ท่องเที่ยวในชมพูทวีปมีสมุทรสาคร ทั้ง 4 เป็นขอบเขต 7 ครั้ง ได้ปกครองปวงประชานิกรโดยธรรม ด้วยไม่ต้องใช้อำนาจหรือศตราใด ๆ เราเรลักราชิตินหลังในคราวที่อยู่ในมนุษยโลกได้ดังนี้คือ เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ 7 ชาติ เป็นพระอินทร์ 7 ชาติ รวมการท่องเที่ยวอยู่เป็น 14 ชาติด้วยกัน ในเมื่อสมาธิอันประกอบด้วยองค์ 5 เป็นธรรมอันเอกปรากฏขึ้น ที่เราได้เพราะความสงบ ระงับกิเลสทิพยจักขุของเราจึงบริสุทธิ์เรดำรงอยู่ในฌานอันประกอบด้วยองค์ 5 ประการ รู้จิตและอุบัติ การมาการไป ความเป็นอย่างนี้และความเป็นอย่างอื่น ของสัตว์ทั้งหลาย เรามีความคุ้นเคยกับพระบรมศาสดามาแล้วเป็นอย่างดี เราได้ทำคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเสร็จแล้วปลงภาระอันหนักลงได้แล้วถอนตัณหาเครื่องนำไปสู่ภพขึ้นได้แล้ว เป็นผู้ไม่มีอาสวะ จักนิพพานด้วยอนุภาติเสสนิพพานธาตุภายใต้ร่มกอไม้ไผ่ใกล้บ้านเวฬุคามแห่งแคว้นวัชชี

สรุปความได้ว่า พระอนูรุธเถระท่านเป็นโอรสของเจ้าชายอมิตโชนะ พระอนุชาของพระเจ้าสุทโชนะ ผู้ครองกรุงกบิลพัสดุ์ ประสูติร่วมพระมารดาเดียวกันสามพระองค์ คือ พระเชษฐา (พี่ชาย) พระนามว่า มหานามะ พระกนิษฐภคินี (น้องสาว) รวมเป็นสามกับอนูรุธเถระ ถ้านับตามลำดับพระวงศ์ เป็นพระอนุชาของสมเด็จพระบรมศาสดา ซึ่งต่อมาได้ครองราชย์สมบัติต่อจากพระเจ้าสุทโชนะ ผู้เป็นพระราชบิดาของเจ้าชายสิทธัตถะ ท่านได้ออกบวชในคราวเดียวกันกับ พระภัททิยะเถระ พระอนันทเถระ พระภคฺเถระ พระกิมฬิเถระ พระอุบาลีเถระ และพระเทวทัตเถระ พระอนูรุธเถระ ในพรรษาที่บวชนั้นเองก็ได้ทิพยจักขุ (ความรู้ที่เกิดจากตาทิพย์) จากนั้น ท่านก็ได้เรียนกรรมฐานจากพระสารีบุตร ในขณะที่ท่านกำลังตรึกมหาปฐิสวิตก 7 ข้ออยู่นั้น พระพุทธเจ้าทรงแนะนำเพิ่มเติม ให้ท่านตรึกมหาปฐิสวิตกต่อไปเป็นข้อที่ 8 เมื่อท่านพิจารณาตามแนวเทศนาที่พระพุทธเจ้าตรัสแนะนำแล้วก็ได้บรรลุอรหัตผลในที่สุด พระอนูรุธเถระ ท่านได้ท่องเที่ยวปกครองปวงประชานิกรโดยธรรม จากนั้นท่านได้อนุภาติเสสนิพพานธาตุภายใต้ร่มกอไม้ไผ่ใกล้บ้านเวฬุคามแห่งแคว้นวัชชี

การบรรลุธรรมของพระอนูรุธเถระ

การบรรลุธรรมของพระอนูรุธเถระ มี 8 ประการ คือ 1. ธรรมของบุคคลผู้มกน้อย ไม่ใช่ธรรมของบุคคลผู้มกมาก 2. ธรรมของบุคคลผู้สันโดษ ไม่ใช่ธรรมของบุคคลผู้ไม่สันโดษ 3. ธรรมของบุคคลผู้สงัด ไม่ใช่ธรรมของบุคคลผู้ยินดีในการคลุกคลี 4. ธรรมของบุคคลผู้ปรารภความเพียร ไม่ใช่ธรรมของบุคคลผู้เกียจคร้าน 5. ธรรมของบุคคลผู้มีสติตั้งมั่น ไม่ใช่ธรรมของบุคคลผู้หลงลืมสติ 6. ธรรมของบุคคลผู้มีใจตั้งมั่น ไม่ใช่ธรรมของบุคคลผู้มีใจไม่ตั้งมั่น 7. ธรรมของบุคคลผู้มีปัญญา ไม่ใช่ธรรมของบุคคลผู้มีปัญญาทรมาน 8. ธรรมของบุคคลผู้ยินดีในนิปปัญจธรรม ผู้พอใจในนิปปัญจธรรม ดังจะได้กล่าวในบัดนี้

1. ธรรมของบุคคลผู้มกน้อย ไม่ใช่ธรรมของบุคคลผู้มกมาก คือ ธรรมนี้คือโลกุตตรธรรม 9 ย่อมเกิดแก่บุคคลผู้ซึ่งมีความมกน้อย เพราะปกปิดคุณที่ตนได้อย่างนี้ และเพราะรู้จักประมาณในการรับ ไม่เกิดแก่บุคคลผู้มก

2. ธรรมของบุคคลผู้สันโดษ ไม่ใช่ธรรมของบุคคลผู้ไม่สันโดษ คือ สันโดษ 3 และ 12 หมายถึง ความยินดี ความพอใจ ความยินดีด้วยของของตนซึ่งได้มาด้วยเรี่ยวแรงความเพียรโดยชอบธรรม ความยินดีด้วยปัจจัยสี่ตามมีตามได้ ความรู้จักอิมัรจักพอ

3. ธรรมของบุคคลผู้สงัด ไม่ใช่ธรรมของบุคคลผู้ยินดีในการคลุกคลี คือ วิเวก 3 ประการ

4. ธรรมของบุคคลผู้ปรารภความเพียร ไม่ใช่ธรรมของบุคคลผู้เกียจคร้าน คือ สัมมปปธาน 4 ได้แก่

1) สังวรปธาน เพียรระงับยับยั้งบาปที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น หมายถึง การทำฉันทะให้เกิด พยายาม ปรรกความเพียร ประคองจิตตั้งมั่น เพื่อไม่ให้กุศลธรรมอันลามกที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น

2) ปหานปธาน เพียรละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว หมายถึง การทำฉันทะให้เกิด พยายาม ปรรกความเพียร ประคองจิตตั้งมั่น เพื่อละอกุศลธรรมอันลามกที่เกิดขึ้นแล้ว

3) ภาวนาปธาน เพียรทำกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หมายถึง การทำฉันทะให้เกิด พยายาม ปรรกความเพียร ประคองจิตตั้งมั่น เพื่อทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น

4) อนุรักษนาปธาน เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่นมิให้เสื่อมและ เจริญยิ่งขึ้นไปจน ไพบูลย์ หมายถึง การทำฉันทะให้เกิด พยายาม ปรรกความเพียร ประคองจิต ตั้งมั่น เพื่อความตั้งมั่น เพื่อความไม่ หลงสัณ เพื่อความไพบูลย์ เพื่อความเจริญ เพื่อให้บริบูรณ์ แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว (มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, 2539)

5. ธรรมของบุคคลผู้มีสติตั้งมั่น ไม่ใช่ธรรมของบุคคลผู้หลงลืมสติ คือ สติปัฏฐาน 4 ได้แก่

1) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ว่าด้วยการปฏิบัติวิปัสสนาโดยการรู้ทางกาย มี 14 บรรพ ได้นำมา แสดงเกี่ยวกับอิริยาบถการเดิน และ อิริยาบถย่อย ด้วยการกำหนดการก้าวย่าง การเดิน หรืออิริยาบถต่าง ๆ มี อาการตึ่มน้ำ ทานอาหาร เป็นต้น ด้วยการกำหนดสภาพธรรมที่เกิดขึ้นแบบไม่ขาดตอนทำให้เกิดสติสัมปชัญญะ (พระคันธสาราภิงค์, 2550)

2) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน การกำหนดรู้เวทนาทั้ง 9 อย่างโดยอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้น กำหนดได้ทัน ความรู้สึกในปัจจุบันขณะที่สภาพธรรมปรากฏตามความเป็นจริง (พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จตถาโณ), 2537)

3) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน กำหนดจิต 16 อย่าง เมื่ออาการของจิตปรากฏขึ้นอย่างรวดเร็ว ผู้ ปฏิบัติเห็นการเกิดดับภายในจิตหรือภายนอกหรือทั้งภายในและภายนอกได้อย่างชัดเจน จิตตั้งมั่นในการ กำหนดการเกิดดับอย่างละเอียดถี่ถ้วน ด้วยการจดจ่อต่อเนื่องไม่ปล่อยวางและกำหนดทั้งจิตและอารมณ์ที่เกิดดับไป ได้ทันปัจจุบันขณะ (พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จตถาโณ), 2537)

4) ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) กำหนดธรรม 5 หมวดมี นิเวรณ เป็นต้น รู้ความเกิด ความเสื่อม หรือทั้งความเกิดและความเสื่อม รู้เหตุเกิด เหตุดับ หรือรู้ทั้งเหตุเกิดและเหตุ ดับของนิเวรณที่เกิดขึ้น ก็เลิกละสามารถเกิดได้เพราะการกำหนดจิตที่รู้ทันสภาพธรรมที่ปรากฏแบบจดจ่อต่อเนื่องไม่ ขาดสายการพิจารณาอย่างนี้ ก็เรียกว่าโยนิโสมนสิการ (พระคันธสาราภิงค์, 2550)

6. ธรรมของบุคคลผู้มีใจตั้งมั่น ไม่ใช่ธรรมของบุคคลผู้มีใจไม่ตั้งมั่น คือ ผู้มีจิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง (เอกัคคตา หรือสมาธิ) ได้แก่

1) ขณิกสมาธิ สมาธิชั่วขณะ เป็นสมาธิขั้นต้น ซึ่งคนทั่วไปอาจใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติหน้าที่การ งานในชีวิตประจำวันให้ได้ผลดี และจะใช้เป็นจุดตั้งต้นในการเจริญวิปัสสนาได้

2) อุปจารสมาธิ สมาธิเฉียด ๆ หรือสมาธิจวนจะแน่วแน่ เป็นสมาธิขั้นระงับนิเวรณได้ ก่อนที่จะเข้าสู่ภาวะแห่งฌาน

3) อัปปนาสมาธิ สมาธิแน่วแน่ หรือสมาธิแนบสนิท เป็นสมาธิระดับสูงสุด ซึ่งมีในฌานทั้งหลาย ถือว่าเป็นผลสำเร็จที่ต้องการของการเจริญสมาธิ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

7. ธรรมของบุคคลผู้มีปัญญา ไม่ใช่ธรรมของบุคคลผู้มีปัญญาทึบ คือ ผู้มีปัญญาดำวยปัญญา (อริยสัจ

4) เป็นเหตุรู้ว่าสัตว์มีกรรมเป็นของของตน ได้แก่

1) ทุกขสัจจะ ธรรมชาติที่เป็นทุกข์ เป็นความจริงของพระอริยเจ้าทั้งหลาย องค์ธรรมได้แก่ โลภียจิต 81, เจตสิก 51 (เว้น โลภะ), รูป 28

2) สมุทยสังจะ ธรรมชาติที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ เป็นความจริงของพระอริยเจ้าทั้งหลาย องค์ธรรม ได้แก่ โลกเจตสิก

3) นิโรธสังจะ ธรรมที่เป็นเครื่องดับทุกข์ เป็นความจริงของพระอริยเจ้าทั้งหลาย องค์ธรรม ได้แก่ นิพพาน

4) มรรคสังจะ หนทางที่เป็นเหตุให้ถึงความดับทุกข์ เป็นความจริงของพระอริยเจ้าทั้งหลาย องค์ธรรม ได้แก่ มัคคังคเจตสิก 8 ดวง มีปัญญาเจตสิก เป็นต้น ที่ในมรรคจิต 4

8. ธรรมของบุคคลผู้ยินดีในนิปปัญจธรรม ผู้พอใจในนิปปัญจธรรม คือ (นิปปัญจธรรม หมายถึง ธรรมที่ปราศจากสิ่งปรุงแต่ง คือ ตัณหา มานะ และทิฏฐิ) คือ พระนิพพาน กล่าวคือธรรมที่ปราศจากความเนิ่นช้า เพราะเว้นจากธรรมเครื่องเนิ่นช้าคือตัณหา มานะ และทิฏฐิ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

สรุปความได้ว่า การบรรลุธรรมของพระอนุรุทธเถระ มี 8 ประการ คือ 1. ธรรมของบุคคลผู้มักน้อย ไม่ใช่ธรรมของบุคคลผู้มักมาก 2. ธรรมของบุคคลผู้สันโดษ ไม่ใช่ธรรมของบุคคลผู้ไม่สันโดษ 3. ธรรมของบุคคลผู้สัจต ไม่ใช่ธรรมของบุคคลผู้ยั้งในการคลุกคลี 4. ธรรมของบุคคลผู้ปรารภความเพียร ไม่ใช่ธรรมของบุคคลผู้เกียจคร้าน 5. ธรรมของบุคคลผู้มีสติตั้งมั่น ไม่ใช่ธรรมของบุคคลผู้หลงลืมสติ 6. ธรรมของบุคคลผู้มีใจตั้งมั่น ไม่ใช่ธรรมของบุคคลผู้มีใจไม่ตั้งมั่น 7. ธรรมของบุคคลผู้มีปัญญา ไม่ใช่ธรรมของบุคคลผู้มีปัญญาทรม 8. ธรรมของบุคคลผู้ยินดีในนิปปัญจธรรม ผู้พอใจในนิปปัญจธรรม

ข้อเสนอแนะ

การบรรลุธรรมของพระอนุรุทธเถระ สำหรับบุคคลที่สนใจศึกษาโดยละเอียด และนำข้อมูลไปใช้ในวัตถุประสงค์อย่างอื่น หวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยนี้จะมีข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ จึงตั้งประเด็นข้อเสนอแนะไว้ ดังนี้

จากการศึกษาเรื่อง “ศึกษาการบรรลุธรรมของพระอนุรุทธเถระ” ผู้วิจัย พบว่า ยังมีประเด็นที่เป็นสาระสำคัญที่น่าสนใจศึกษาค้นคว้า ดังนี้

1) ศึกษาการเจริญสติปัฏฐาน 4 ของพระอนุรุทธเถระ เพื่อขยายความเข้าใจแนวทางของการเจริญ กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน จิตตานุสสณาสติปัฏฐาน และธรรมนุปัสสนาสติปัฏฐาน ของพระอนุรุทธเถระ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการวิปัสสนาภาวนาตามแนวสติปัฏฐาน 4 เพื่อละคลายจากอกุศลธรรม มี นิวรณ์ เป็นต้น แล้วเจริญวิธีทางสติปัฏฐาน 4 เพื่อเข้าสู่วิชชาและวิมุตติ

2) ศึกษาการกำหนดรู้ริยสัง 4 ของพระอนุรุทธเถระ เพื่อเข้าใจความเป็นเหตุและปัจจัยซึ่งกันและกัน ว่า ทุกข์ ควรรู้ คือ การทำความเข้าใจปัญหาหรือสภาวะที่เป็นทุกข์อย่างตรงไปตรงมาตามความเป็นจริง เป็นการเผชิญหน้ากับปัญหา สมุทัย ควรละ คือ การกำจัดสาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ เป็นการแก้ปัญหาที่เหตุต้นตอ นิโรธ ควรทำให้แจ้ง คือการเข้าถึงภาวะดับทุกข์ หมายถึงภาวะที่ไร้ปัญหาซึ่งเป็นจุดมุ่งหมาย มรรค ควรเจริญ คือการฝึกอบรมปฏิบัติตามทางเพื่อให้ถึงความดับแห่งทุกข์ หมายถึงวิธีการหรือทางที่จะนำไปสู่จุดหมาย โดยวิเคราะห์ให้เชื่อมโยงกับหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกันได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ปรียพพร วิศาลบุรณ์, สุรัมภา รอดมณี, เนาวนิจ พึ่งจันทร์เดช และ เบญญาภา ทนต์ประเสริฐเวช. (2566). จิตบำบัด

ตามแนวพุทธจิต: บทวิเคราะห์ในมิติทางการพยาบาล. *วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 6(1), 120-140.

พระคันธสาราภังค์. (2550). *โพธิปักขิยธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: บุญศิริการพิมพ์.

- พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ). (2537). *นิเทศธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: อีรพงษ์การพิมพ์.
- พระอรรถชาติ เดชดำรง. (2566). การแบ่งช่วงชั้นทางสังคม : มุมมองของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และ พระพุทธศาสนา. *วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย*, 5(2), 481-492.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- โยตะ ชัยวรมันกุล, พระครูโสภณวิธานวัตร, สุพัฒน์ ชัยวรรณ, สายน้ำผึ้ง รัตนงาม และ ธนัชร เกตุคง. (2566). พุทธนวัตกรรมการงาน 4 เพื่อเพิ่มพลังของผู้สูงอายุ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม. *วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 6(2), 611-625.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2561). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 31). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- Damnoen, P. S., Siri, P., Supattho, P. S., & Kaewwilai, K. (2021). The Development of Student Characteristics in According to the Nawaluk Framework of the Buddhist integration of Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College. *Asia Pacific Journal of Religions and Cultures*, 5(2), 126–135.
- Klomkul, L., Damnoen, S., Sawasdee, U., & Wilairadtanakun, A. (2023). Network Development of Buddhist Communication Innovative Space For Media Literacy of Thai Youths. *Journal of Namibian Studies: History Politics Culture*, 35, 919-935.
- Tan, C. C., & Damnoen, P. S. (2020). Buddhist Noble Eightfold Path Approach in the Study of Consumer and Organizational Behaviors. *Journal of MCU Peace Studies*, 8(1), 1–20.